

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΜΣΤ'

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1975

ΤΕΥΧΟΣ Β'

ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΙΚΟΝΙΟΥ

(ca. 341/5 — 395/400)

«ΠΕΡΙ ΨΕΥΔΟΥΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ» *

Υ Π Ο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ

Όμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

III. Τίνες αἱ καταπολεμούμεναι αἱρέσεις;**

1. Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀμφιλοχίου πολεμουμένων αἱρέσεων εἶναι ἡ «ἐγκράτεια» καὶ ἡ «ἀπὸταξις». Διὸ καὶ αἱ αἱρέσεις, ἐναντίον τῶν ὑποίων στρέφεται τὸ παρὸν ἀντιρρητικὸν τοῦ Ἀμφιλοχίου ἔργον, ὀνομάζονται «ἐγκρατικά» καὶ «ἀποτακτικά», οἱ δὲ αἱρετικοὶ πλεισταχοῦ τοῦ ἔργου ἀποκαλοῦνται «Ἐγκρατῆται» καὶ «Ἀποτακῆται» (XXVII, 1. XLII, 3. Πβλ. VIII, 2. XIV, 4. XVIII, 1. XII, 6. XIX, 5. XXXIII, 5). Ἀλλαγῶν πάλιν ὀνομάζει τοὺς αἱρετικούς τούτους ὁ Ἀμφιλόχιος, οὗς καὶ «δραπέτες» ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας θεωρεῖ (XIX, 3), «Γεμελλῆται». Τὸ «Γεμελλῆται», ὡς ὄνομα αἱρέσεως ἢ αἱρετικῆς τινος παραφυσίας, δὲν εἶναι γνωστὸν ἐν τῇ ἀντιρρητικῇ καθόλου Γραμματείᾳ. Τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀμφιλοχίου χρησιμοποιεῖται τὸ ἑπωνύμιον τοῦτο πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀπὸ τοῦ Γεμελλοῦ, μαθητοῦ τοῦ Σίμωνος Μάγου κατὰ διαδοχὴν προ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 22 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

** Περίληψιν τοῦ κεφαλαίου τούτου ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Θεολ. Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν τῶν ἐτῶν 1958/9 καὶ 1959/60 (τιμητικὸς ἀφιερωτικὸς τόμος εἰς τὸν αἰοδιμονοῦν καθηγητὴν Γεώργιον Σωτηρίου. Ὅρα καὶ ἀνάτυπον 1961. — Ἡ ἐν λόγῳ περίληψις ἠτοιμάσθη ὡς Ἀνακοίνωσις διὰ τὸ ἐν Ὁχρίδι συνελθόν XIII Διεθνὲς Συνέδριον Βυζαντινῶν Σπουδῶν (10-16 Σεβρίου 1961). — Αἱ εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἔργου παραπομπαὶ γίνονται κατὰ τὴν ἡμετέραν ἔκδοσιν καὶ δὴ καὶ κατὰ κεφάλαια καὶ παραγράφους καὶ οὐχὶ σελίδας καὶ στίχους. Π.χ. κεφ. XXXII, 5 κ. τ. ὄ.

ελεύσεως τῆς τῶν «Ψευδο-Ἀποτακτικῶν» αἱρέσεως. Ἴδου τί σχετικῶς λέγει ὁ Ἀμφιλόχιος (XXV, 2): «Ὡς γὰρ ἡ Ἐκκλησία ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ σφύζει τὴν γενεαλογίαν τοῦ Χριστοῦ, οὕτως καὶ αἱ αἱρέσεις φυλάσσουσι τὴν διαδοχὴν τοῦ Σίμωνος. Γέγραπται γὰρ ἐν βιβλίῳ παρ' αὐτοῖς φυλασσομένῳ, ὃ λέγουσι «Πέτρου Πράξεις», ὅτι Γέμελλός τις γνήσιος μαθητῆς γέγονε Σίμωνος· αὐτὸς ἕως τῆς τελευταίας αἰσχύνης καὶ τοῦ θανάτου αὐτῷ παραμείνας. Καὶ τούτου τὸ ὄνομα μέχρι τοῦ νῦν ἐπίκειται τῇ αἱρέσει τῶν «Ψευδο-Ἀποτακτικῶν». Γεμελλῆται γὰρ ἐπονομάζονται. Οὗτος ὁ Γέμελλος, μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σίμωνος καὶ τὸν πικρὸν θάνατον — «θάνατος γὰρ ἀμαρτωλῶν πονηρὸς» (Ψαλμ. 33,22)—, μὴ εὐρῶν τόπον τοῦ καταβλάψαι τινὰ ἢ ἀπατήσαι ἐν τῇ Ῥώμῃ, ὡς τὸ γράμμα μαρτυρεῖ, — οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τοιαύτη αἵρεσις ἐν αὐτῇ —, καταλαμβάνει τὰ μέρη ταῦτα· καὶ εὐρῶν ἀφελὲς καὶ εὐκόλον τὸ ἔθνος καὶ ἄπειρον τῆς πλάνης, ἄρχεται τοῦ διδάσκειν καὶ χειροτονεῖν καὶ πάντα κακουργεῖν τὰ μυστήρια τῶν χριστιανῶν καὶ ἑαυτὸν «ἀποτακτικὴν» ὀνομάζει. Καὶ ἦν αἱρεσιάρχης, αὐτὸς διαδεξάμενος ἀπὸ τοῦ Σίμωνος τὴν αἵρεσιν· μήτε βάπτισμα λαβὼν παρά τινος, μήτε ὅλως χριστιανὸς ὀνομασθεὶς, ἢ μόνῳ Σίμωνι μαθητευθεὶς καὶ τὰ ἐκείνου ὠφελημένος. Ταύτην τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ἡ αἵρεσις».

2. Παρὰ τὴν ρητὴν τοῦ Ἀμφιλοχίου διαβεβαίωσιν ὅτι «Γεμελλῆται» ὀνομάσθησαν οἱ αἱρετικοὶ οὗτοι ἐκ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Σίμωνος Μάγου Γεμελλοῦ, τοῦ ἐν τῷ ἀποκρύφῳ «Πράξεις Πέτρου» μνημονευομένου, ὁ Gerhard Ficker¹ ἀπορρίπτει τὴν γνώμην ταύτην ἀναιτιολογητῶς. Κατωτέρω ὅμως, ἀντιφάσκων λέγει τὰ ἐξῆς: «Περὶ τῆς ἱστορίας τῶν αἱρετικῶν δὲν γνωρίζομεν σχεδὸν τίποτε. Ἡ σύνδεσις πρὸς τὸν μαθητὴν τοῦ Σίμωνος Γέμελλον ἐγένετο, διότι τὸ ὄνομα «Γεμελλῆται» ὑπῆρχε μεταξὺ αὐτῶν».

1. Amphilochiana, Leipzig 1906 I, 217, σημ. 2.

ἀλλὰ πληροφορίαν περὶ τῆς προελεύσεώς των δὲν δίδει οὗτος»¹. Θεωρῶν λοιπὸν ὁ Ficker ἰδίαν τοῦ Ἀμφιλοχίου ἐφεύρεσιν τὴν πρὸς τὸν μαθητὴν τοῦ Σίμωνος Μάγου Γέμελλον σύνδεσιν τῶν αἰρετικῶν τούτων, ἐκτείνεται εἰς ἀνιχνεύσεις καὶ συσχετισμούς δι' εἰκασιῶν, ἵνα ἀνεύρη τὸν ἀπολεσθέντα μίτον τῆς ἱστορικῆς προελεύσεως τοῦ Γέμελλου καὶ τῶν ἐκ τούτου προελθουσῶν ὁμωνυμικῶν αἱρέσεων. «Ἐσκέφθην», λέγει οὗτος², «τὸ ὄνομα Γέμελλος νὰ συσχετίσω πρὸς τὸ ὄνομα Θωμᾶς (=δίδυμος=Γέμελλος, λατινιστὶ Gemellus)³ καὶ νὰ ὑπομνήσω, ὅτι οἱ Μανιχαῖοι εἶχον ἐν χρήσει τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θωμᾶ. Ἄλλ' ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς δείκνυσι σαφῶς, ὅτι οἱ αἰρετικοὶ του δὲν ἦσαν Μανιχαῖοι. Καὶ πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξηγηθῆ ἢ μετὰφρασις τοῦ ὀνόματος «Θωμᾶς» εἰς χώραν καθαρῶς ἐλληνικὴν διὰ τοῦ ξενικοῦ «Gemellus» καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ «δίδυμος»;»

3. Ἄλλαις λέξεσιν ὁ Ficker ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου προβληθεῖσα ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος «Γέμελλος» καὶ τοῦ παραγώγου ἐξ αὐτοῦ «Γεμελλῖται» δὲν δύναται σοβαρῶς νὰ στηριχθῆ. Πράγματι τὸ ὄνομα «Γέμελλος» εἶναι σπανιώτατον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ καθόλου Γραμματείᾳ. Ἐν τῷ Συναξαρίῳ Κων/πόλεως⁴ μνημονεύεται μάρτυς ὀνόματι «Γέμελλος», οὗ ἡ μνήμη ἐπιτελεῖται τῇ 10 Δ/βρίου⁵. Ὁ Στράβων ἀναφέρει ὄρος τῆς Λυ-

1. Μν. ξ., σ. 219.

2. Ἐνθ' ἀν.

3. Ἰωάν. 11,16 ἐ.

4. Ἐκδ. Delehay-Halkin.

5. Acta Sanctorum τῶν Βολλανδιστῶν μηνὸς Ν/βρίου, στλ. 294/8, μετὰ τῆς σημειώσεως: «οὗτος ἦν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου ἐκ τῆς ἐνορίας Κλιμαξίνης». Ὡς ἐνιαῖον ὄνομα χωρίου ἢ πόλεως τὸ «Κλιμαξίνης» δὲν ἀναφέρεται. Ἐνταῦθα χρησιμοποιεῖται ὡς ὄνομα «ἐνορίας». Ὁ ὄρος «ἐνορία» σημαίνει τὴν ἐντὸς ὠρισμένων ὁρίων χώραν, ἥτοι τὴν περιοχὴν: Πασχ. Χρον. 78,9. Σημαίνει ἐπίσης τὴν περιοχὴν ἐπισκοπῆς τινος: Du Cange, Glossarium, στλ. 388. Προφανῶς ἡ περιοχὴ αὕτη ἔφερε τὸ ὄνομα «Κλιμαξίνη». Ὑπῆρξε πράγματι τοποθεσία, ὀνομαζομένη «Κλιμαξίνη»; Αἱ πηγαὶ σιωποῦν. Ἡ λ. «Κλιμαξίνη» εἶναι σύνθετος ἐκ τῶν λ. «κλίμα» καὶ «ξίνη». «Κλίμα» καὶ πληθ. «κλίματα» σημαίνει «μέρος»— «μέρη»: Du Cange, Gloss., στλ. 667. Ἐκ τοῦ ὄρου προῆλθε καὶ τὸ «κλιματάρχης» ἢ «κλιμα-

κίας με τὸ ὄνομα «κλιμαξ»), λέγων: «ἐπίκειται δὲ τῷ Παμφυλίῳ πελάγει στενήν ἀπολεῖπον πάροδον ἐν τῷ αἰγιαλῷ, ταῖς μὲν νηνεμιαῖς γυμνουμένην, ὥστε βάσιμον εἶναι τοῖς ὀδεύουσι, πλημμύροντος δὲ τοῦ πελάγους ὑπὸ τῶν κυμάτων καλυπτομένην ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἡ μὲν οὖν διὰ τοῦ ὄρους ὑπέρβασις περίοδον ἔχει καὶ προσάντης ἐστί, τῷ δ' αἰγιαλῷ χρῶνται κατὰ τὰς εὐδίας» (Στράβ. 666). Πρέπει ἄρα γε τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Στράβωνος νὰ συσχετίσωμεν πρὸς τὸ σύνθετον ὄνομα «Κλιμαξίνη», δίδοντες τὴν ἐρμηνείαν ὅτι πρόκειται περὶ τοποθεσίας δυσβάτου, δυναμένης μόνον κατὰ τὸ θέρος νὰ διαβαθῆ, τῇ χρήσει «ἀξίνης» πρὸς ἀποκοπὴν τῆς πυκνῆς βλαστήσεως, ἣ πρόκειται περὶ κατωφεροῦς καὶ ἐπικλινοῦς τοποθεσίας, ἐν εἴδει ἀξίνης, ἐξ οὗ καὶ ἡ προσωνυμία «Κλιμαξίνη»; Ἐκ τοῦ Dictionary of Greek and Roman Geography I, 635, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν θέσεων, μανθάνομεν τὴν ὑπαρξίν πόλεως ἐν Παφλαγονίᾳ ἢ Γαλατίᾳ. Ἐὰν ἡ πόλις αὕτη ἔχη ἢ οὐ σχέσιν μετὰ τὸ ἐν τῷ Συναξαρίῳ ἀναφερόμενον ὄνομα «Κλιμαξίνη», δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν. Δυσεξήγητον ἄρα παραμένει τὸ περὶ «Κλιμαξίνης» θέμα. Κατὰ τὸ Συναξάριον λοιπὸν ὁ μάρτυς Γέμελλος σκληρῶς ἔργοις τε καὶ λόγοις ἀντιτάσσεται κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου (361/3), διὸ καὶ πλεῖστα ὑφίσταται κατὰ διαταγὴν τούτου μαρτύρια, ἰδίᾳ δ' ἐν Ἐδέσση, ἔνθα καὶ τὸ βάπτισμα ὑπὸ χριστιανοῦ τινος ἱερέως τὸ πρῶτον νῦν ἀναδέχεται. Ἐνῷ δὲ κεκαθαρμένος ἀπὸ παντὸς ρύπου ἐκ τοῦ ὕδατος ἀναδέχεται, φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ ἀκούεται, ἔχουσα οὕτω: «Εὐτυχῆς εἶ, ὦ Γέμελλε, ὅτι τοσαῦτα ὑπὲρ ἐμοῦ ἐβάστασας». Ἄλλ' ὕστερον, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὁ Γέμελλος ὑφίσταται τὸ διὰ σταυροῦ μαρτύριον καὶ οὕτω τελειοῦται ἐν Κυρίῳ. Παρατηρήσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι ὁ

τάρχης) (αὐτόθι). «Κλίματα» ἐν πληθ. καὶ ὡς προσδιοριστικὸν ὄνομα τοποθεσιῶν ἀπαντῶμεν πολλάκις: "Ora W. M. Ramsay, The historical Geography of Asia Minor, Amsterdam 1962, 371. 383. 417. Pauly-Wissowa-Kroll, RE 21, 845/6. Ramsay, Cities and Bishopsrics of Phrygia I, 325. Ernst Honigmann, Le Synekdomos d' Hiéroklys et l'opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939, Nr. 1090, σ. 69 (Κλίμα ἀνατολικῶν καὶ δυσμῶν).

Ἰουλιανὸς κατὰ τινὰ ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Περσῶν¹ ἐπεσκέφθη τὴν Ἄγκυραν, ἀλλ' οὐχὶ τὴν Ἑδεσσαν².

Ἡ Ἑδεσσα, ἀφ' ὅτου ἐδέχθη τὸν Χριστιανισμόν, ἀπέδειξεν ἀφοσίωσιν εἰς τὰ χριστιανικὰ ἰδεώδη καὶ ὑποδειγματικὴν εὐσέβειαν, ὀφειλομένην ἴσως καὶ εἰς τὴν ἀποκρυφικὴν παράδοσιν τῆς πρεσβευτικῆς ἀποστολῆς τοῦ βασιλέως Ἀβγάρου πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τῆς ἀποστολῆς δῆθεν ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ ἁγίου Μανδηλίου³. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τὴν τοιαύτην ἀφοσίωσιν τῆς εἰς τὰ χρι-

1. Ὅρα Ernst Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches*, Bd. I. Wien 1928, 261 ἐ. ἔνθα καὶ πηγαία βιβλιογραφία. Περὶ Ἰουλιανοῦ ὄρα πλουσίαν βιβλιογρ. ἐν τῷ ἔργῳ μου: *Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀρχαίαν χριστιανικὴν Γραμματεῖαν*, Ἀθήναι 1974 (Ἐρχειὸν Περιόδικου «Θεολογία», 1) σ. 13, σημ. 3. Ἡ περὶ Ἰουλιανοῦ (361/3) βιβλιογραφία εἶναι πλουσιωτάτη. Ἐνταῦθα σημειοῦμεν τὰς ἐκδόσεις τῶν ἔργων του, ὡς καὶ τὰς σπουδαιότερας καὶ νεωτέρας περὶ αὐτοῦ μελέτας: α. Πηγαί. Juliani imperatoris opera, ed. F. C. Hertlein, Bde 1-2, Leipzig 1875/6. Juliani imperatoris librorum Contra Christianos quae supersunt, ed. C. J. Neumann, Leipzig. 1880. Juliani imperatoris Epistulae, leges, poemata, fragmenta, edd. J. Bidez—F. Cumont, Paris 1922. Ἐκδοσις ἀγγλιστὶ μετὰ μεταφράσεως ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Ἰουλιανοῦ ὑπὸ τοῦ W. C. Wright εἰς 3 τόμ., London 1913/23. Νέα ἐκδ. μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τῶν J. Bidez—G. Rochefort—Chr. Lacombrade, I-II., Paris 1924/64. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ (ἐλληνικὸν κείμενον μετὰ γερμαν. μεταφρ.) ὑπὸ B. Weis, München 1973. Ammianus Marcellinus, *Res gestae*, ed. C. U. Clark. Leipzig. 1910/15, (νεωτέρα ἀνατύπωσις τὸ 1963). Zosimus, *Historia nova*, ed. L. Mendelssohn. Leipzig. 1887 (ἀνατύπωσις 1963). β. Βοηθηματὰ: Pauly-Wissowa, RE 10, 26-91. DACL 8, 305-399 (παλαιότερα βιβλιογραφία). J. Bidez, *La vie de l'empereur Julien*. Paris 1930 (γερμανιστὶ ἐν Ἀμβούργῳ 1956). P. de Labriolle, *La réaction païenne*, Paris 1934, 369-436. R. Andreatti, *Il regno dell' imperatore Giuliano*, Bologna 1936. J. Vogt, *Kaiser Julian und das Judentum*, Leipzig. 1939. H. Janssen, *Kaiser Julians Herrscherideal*, Diss. Kiel 1953. G. Ricciotti, *L' imperatore Giuliano secondo i documenti*, Milano 1956. G. Gigli, *Giuliano l' apostata*, Roma 1960. J. Leipoldt, *Der römische Kaiser Julian in der Religionsgeschichte*, Berlin 1964. P. — M. Camus, *Ammien Marcellin*, Paris 1967. H. Gärtner, *Einige Überlegungen zur kaiserzeitlichen Panegyrik und zu Ammians Charakteristik des Kaisers Julian*, Mainz 1968. Benoist—Méchin, *L' empereur Julien ou le rève calciné*, Paris 1969.

2. Περὶ τῆς ἐν Συρίᾳ Ἑδέσεως, ὄρα Pauly-Wissowa-Kroll, RE 10, 1933/38 (Ed. Meyer). Πβλ. Johannes Geffcken, *Kaiser Julianus*, Leipzig 1914, σ. 104 ἐέ.

3. Ὅρα τὰς δύο παραλλαγὰς τῶν «Πράξεων» τοῦ Θαδδαίου, ἤτοι α) τὸ Ἀπόσπασμα τοῦ Ἀρχιελοῦ Ἑδέσεως, περιλαμβάνον τὴν δῆθεν ἀλληλογραφίαν Χριστοῦ καὶ Ἀβγάρου Ε' Οὐκκάμα (4 π.Χ. ἕως 7 μ.Χ. καὶ 13-50 μ.Χ.) καὶ β) τὴν «Διδασκαλίαν τοῦ Ἀδδαίου: Lipsius—Bonnet 1, 273/83 (ἐλληνιστὶ, κατὰ μετάφρασιν τοῦ ἱστορικοῦ Εὐσεβίου 1,13. Hennecke—Schneemelcher, *NTamentliche Apokryphen*, Tübingen 1959/64, I-II, τ. I, 325/9, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ περαιτέρω βιβλιογραφία.

στιανικά ιδεώδη έτιμωρήθη ή "Έδεσσα υπό τοῦ 'Ιουλιανοῦ τοῦ παραβάτου (361/3)¹. Σημειωθήτω δ' ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ πολίχνῃ τῆς Γαλατίας ἐν Μ. 'Ασία, τῇ Συκεῶνι, διεσώθη Ναός ἀφιερωμένος εἰς τὸν μάρτυρα Γέμελλον². Ἐτερος Γέμελλος γνωστός ἐπίσης τυγχάνει εἷς ἐκ Κιλικίας καταγόμενος. Οὗτος συνώδευσε μετ' ἄλλων ἐκ Κιλικίας κατοίκων τὰς «Πράξεις» τοῦ μαρτυρίου τῶν «Ταράχου, Πρόβου καὶ Ἀνδρονίκου» († 304), κομιζόμενας εἰς τοὺς ἐν 'Ικονίῳ ἀδελφούς χριστιανούς³.

α. Κοινὰ κακοδοξία τῶν πολεμουμένων ὑπὸ τοῦ Ἀμφιλοχίου αἱρέσεων πρὸς ἄλλας αἱρέσεις.

1. Ὁ Ἀμφιλόχιος, ἐν τῇ ὀξείᾳ αὐτοῦ ἀντιρρητικῇ διαθέσει, προκειμένου νὰ τονίσῃ κοινὰ τινὰ καὶ παρ' ἄλλαις περισσότερον ἀπεχθέσι καὶ κακωνύμοις αἱρέσεσι χαρακτηριστικὰ σημεῖα, μεταχειρίζεται καὶ διὰ τοὺς αἱρετικούς του, οὓς καταπολεμεῖ, ἐπίθετα καὶ προσωνύμια ἑτέρων αἱρέσεων. Οὕτως ἐν XIII,1 λέγει: «Τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἀκάθαρτον καὶ σὺ καθαρός;», θέλων προφανῶς νὰ συσχετίσῃ τοὺς αἱρετικούς του πρὸς τὴν γνωστὴν καὶ μεγάλην, ὅσον καὶ ἀπεχθῆ αἴρεσιν τῶν «Καθαρῶν», τῶν καὶ Νοουατιανῶν⁴. Καὶ ἐν κ. XXXVII,3 λέγει: «Ἄλλ' ὅμως σὺ ὁ καθαρός, ὁ τὰ ὄστρακα καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη βδελυσσόμενος, ταύτην (δηλ. τὴν ἐλαίαν) ἠδέως ἐσθίεις μὴ διακρινόμενος».

1. Θεοδωρ. III, 26 (21), ἐν ἀρχῇ, Σωζομ. VI, 1. Τὴν παρὰ τῷ Ζωσίμῳ III,12 εἶδῃσιν, καθ' ἣν ὁ 'Ιουλιανὸς ἐπεσκέφθη, τῇ προσκλήσει τῶν Ἐδεσσινῶν, τὴν πόλιν αὐτῶν, πρέπει μᾶλλον ὡς πεπλανημένην νὰ θεωρήσωμεν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἱστορικῶν.

2. Πρβλ. Delehay, ἔνθ' ἀν., στ. 972.—Περὶ τῆς πολίχνῃς καὶ τῆς τοποθεσίας αὐτῆς ὄρα W. M. Ramsay, The historical Geography of Asia Minor, Amsterdam 1962, σ. 244 (φωτομηχανικὴ ἀνατύπωσις τῆς ἐκδ. 1890).

3. Πρβλ. Μιχ. Γαλανοῦ, Οἱ βίοι τῶν ἁγίων, Ἀθ. 1951, τεῦχος I, σ. 73/5. Μέγας Συναξαριστής, μὴν Ὀκτ. 12, τ. 11, 195 ἐ. Μηναιῶν Ὀκτωβρίου, ἐκδ. Ἀποστολ. Διακ., Ἀθ. 1960, σ. 69-73. Ruinart, Acta martyrum sincera, Wien 1803, σ. 9 ἐ.

4. Εὐσεβίου, Ἐ. Ἰ. κ. 43. Σωκράτους 4,28 (PG 67, 537-641), Σωζομενοῦ 7,14 (67,1449-1452), Θεοδωρήτου, Αἴρετ. κακομυθίας ἐπιτομὴ 3,5 (83, 405-408).—Περαιτέρω βιβλιογρ. ἐν τοῖς Λεξικοῖς, ταῖς Ἐγκυκλοπαιδείαις καὶ ταῖς Πατρολογίαις Bardenhewer, Quasten, Altaner-Stuiber, Μπαλάνου.

2. Ἀλλαχοῦ πάλιν καλεῖ τοὺς αἰρετικούς του «Σαμαρείτας», δηλῶν ἅμα ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο οἱ ἴδιοι αἰρετικοὶ Ἐγκρατῖται ἀποδίδουσιν εἰς ἑαυτούς: Κεφ. XXXII,4: «Σαμαρείτην ἑαυτὸν καὶ τὸν λαὸν ὀνομάζει. Σαμαρείτης δὲ τῆ Ἑβραίων φωνῇ ἐστὶ φύλαξ τοῦ νόμου». Καὶ ἐν κ. XXXIII,4 (πβλ. XXXV,1) ῥητῶς ὀνομάζει τούτους Σαμαρείτας, λέγων: «Οἱ παρ' ἡμῖν Σαμαρεῖται»¹. Ἄλλ' ὅτι δὲν ὑπάρχει συνταύτισις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος αἰρετικῶν πρὸς τὴν ἄλλως γνωστὴν τῶν «Σαμαρειτῶν» αἵρεσιν, οὐδεμία ἀμφισβήτησις δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Τὰ διδάγματα ἀμφοτέρων οὐσιωδῶς διακρίνονται. Ὁ Ἀμφιλόχιος ἀπλῶς ποιεῖται τὴν σύγκρισιν τούτων πρὸς τοὺς Σαμαρείτας, ἵνα διὰ τῶν τυχόν κοινῶν σημείων διδαχῆς ἐμποιήσῃ ἔτι μεγαλυτέραν τὴν ἀποστροφὴν καὶ τῶν ἰδίων πρὸς τὰς πεπλανημένας αὐτῶν ἀρχάς.

3. Τὸ αὐτὸ δ' ἀκριβῶς πράττει, ὅταν τούτους ἀλλαχοῦ ὀνομάζῃ «Μανιχαίους» καὶ «Μαρκιωνιστάς». Δεικνύει κοινὰ τινὰ σημεῖα τῶν αἱρέσεων τῶν «Ἐγκρατιτῶν» πρὸς τὰς γνωστὰς καὶ μεγάλας, ὅσον καὶ βδελυρὰς αἱρέσεις τῶν «Μανιχαίων» καὶ «Μαρκιωνιστῶν» διὰ ν' ἀποδείξῃ ποῦ ὠδήγησεν αὐτούς ἢ ἀπὸ τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας ἀπόσχισις αὐτῶν καὶ διὰ νὰ ἐμβάλῃ ἐπομένως τὸν ἀποτροπιασμὸν τούτων εἰς τὴν διδαχὴν καὶ κακώτροπον αἰρετικὴν ἀπόκλισιν. Οὕτως ἐν κ. XXXVIII,2 τὴν ἐκ τῶν κρεῶν καὶ «λοιπῶν πραγμάτων» ἀποχὴν ἀποδεικνύει δόγμα οὐ μόνον τῶν «Σαμαρειτῶν», ἀλλὰ καὶ τῶν «Μανιχαίων»: «Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι Σαμαρειτικὸν δόγμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς βδελυρᾶς καὶ ἀκαθάρτου αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων· ἐκείνων γὰρ ἡ διδασκαλία, ἐμψύχων ἀπέχεσθαί». Πβλ. καὶ κ. LIII,1: «Ἴδωμεν δέ, εἰ αὐτοὶ πάντων τῶν ἐμψύχων ἀπέχονται, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀκαθάρτων μανιχαίων. Ἐκεῖνο γὰρ οἱ ἕξαρχοὶ ἀπαξ νομοθέτησαντες ἐμψύχων ἀπέχεσθαί, διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἐν αὐτοῖς ἀσέβειαν καὶ τὰ φυόμενα ἐκ τῆς γῆς ἔμψυχα εἶπον».

1. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρ. PG 41, 224/32.

“Απαξ δὲ μόνον μνημονεύει τῶν «Μαρκιωνιτῶν» ἐν κ. ΧLI,6, λέγων: «Ἵνα μὴ τις φρονήσῃ, ἄλλο μὲν φρονεῖν τὸν Πατέρα, ἄλλο δὲ τὸν Υἱόν, καθὼς αἱ αἰρέσεις τῶν Μανιχαίων καὶ Μαρκιωνιστῶν ἐφαντάσθησαν...». Προδήλως καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ Ἄμφιλόχιος ποιεῖται τῆς ἰδίας, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις, μνείας ἐτέρων αἰρέσεων διὰ νὰ δείξῃ κοινήν τινα διδασκαλίαν καὶ ὑποδείξῃ τὸ μέγεθος τῆς πλάνης, εἰς ἃ ἤχθησαν οἱ αἰρετικοὶ του, καταντήσαντες νὰ δέχωνται διδάγματα αἰρέσεων βδελυκτῶν καὶ ἀποκρουστικῶν καὶ ὑπ’ αὐτῶν τῶν ἰδίων. Πάντα λοιπὸν τὰ λεχθέντα εἰς ἐν ὁδηγοῦν συμπέρασμα, ὅτι οἱ περὶ ὧν πρόκειται αἰρετικοί, ἔχουσι βεβαίως ἐν ἡ πλείονα κοινὰ σημεῖα ἐπαφῆς πρὸς ἐτέρας γνωστοτέρας καὶ μεγαλυτέρας αἰρέσεις, ἀλλ’ οὐδαμῶς διὰ τοῦτο καὶ δύνανται νὰ συνταυτισθοῦν πρὸς οἰανδήποτε ἐξ αὐτῶν. Οἱ ἐν τῷ παρόντι ἀντιρρητικῷ ἔργῳ πολεμούμενοι αἰρετικοὶ εἶναι αὐτοί, οὓς ὁ Ἄμφιλόχιος «Ἀποτακτίτας» καὶ «Ἐγκρατίτας» ἀποκαλεῖ.

β. Πότε ἐνεφανίσθησαν αἱ ἐγκρατιτικαὶ αἰρέσεις;

1. Περὶ τῆς χρονολογικῆς ἐμφανίσεως τῶν πολεμουμένων ὑπὸ τοῦ Ἄμφιλόχιου αἰρέσεων ἔχομεν ἀσαφὲς χωρίον ἐκ τοῦ ἔργου, ὅπερ χρήζει ἐρμηνείας. Ἐν κ. XXVI,1 ὁ ἀντιρρητικὸς συντάκτης τοῦ ἔργου λέγει: «Χρόνου δὲ προΐοντος καὶ τινων ἀπατηθέντων διὰ τὸ τοὺς προεστῶτας τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ ἐλαύνεσθαι ὑπὸ τῶν τότε διωκόντων τὴν Ἐκκλησίαν...». Προδήλως πρόκειται ἐνταῦθα περὶ διωγμοῦ τινος κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὅτε καὶ «οἱ προεστῶτες τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ» ἠλαύνοντο, ἦτοι κατεδιώκοντο, ὁπότε ἔλαβε τὸ πρῶτον χώραν καὶ ἡ πρώτη μεταξὺ τῶν αἰρέσεων τούτων διάστασις καὶ ὁ ἀπ’ ἀλλήλων διαχωρισμός, περὶ οὗ διεξοδικῶς ὁμιλεῖ ὁ Ἄμφιλόχιος ἐν κ. XXVI, 2 ἐ. Ἀλλὰ περὶ ποίου ἄρα γε διωγμοῦ πρόκειται; Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν καλύτερον τὸ χωρίον, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ’ ὄψιν τὸν καθόλου εἰρηδὸν τῶν ἰδεῶν τοῦ Ἄμφιλόχιου, δι’ ὧν οὗτος

προγενεστέρως ἐξέθεσε περὶ τῆς προελεύσεως τούτων. Ἐν κ. VII,2 διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ διάβολος διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας, «οὐς οὐκέτι ἠδύνατο κατέχειν τῇ ἀπάτῃ διὰ τῆς εἰδωλολατρείας, τούτους διὰ τῆς τυραννίδος ἀποστάτας ἠνάγκασε γενέσθαι» (VII,1). Ἐν ὄψει δὲ τῶν φρικτῶν διωγμῶν, οὐς ἀσεβεῖς χριστιανομάχοι βασιλεῖς κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐξήγειραν κατὰ τὴν μέχρι τοῦ μεγάλου Κων/τίνου (324/37) περίου, ἐπάγεται: «Καὶ ἦν ἰδεῖν πρᾶγμα φρικτόν· βασιλεῖς μαινομένους κατὰ τῶν χριστιανῶν, νόμους ἀνομίας μεστούς, δικαστὰς ἐκδίκους τῆς ἀσεβείας. Ὑπὲρ πάντα γὰρ φόνον καὶ πᾶσαν γοητεῖαν ἐγκλημα ἦν ἡ εὐσέβεια· καὶ μόνοι οἱ χριστιανοὶ ὄκουν τὰ δεσμωτήρια, ἐστρεβλοῦντο, ἐτύπτοντο, ἐτηγανίζοντο, ἐξέοντο, θηρίους ἐνεβάλλοντο». Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ χριστιανοὶ γενναίως καὶ προθύμως πάντα ἔφερον διὰ τὴν εἰς τὸν Σωτῆρα ἀγάπην, ὁ πονηρὸς διάβολος «κατανοήσας νικωμένην αὐτοῦ τὴν βίαν καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐπινοίας μετεβλήθη εἰς ἕτερον εἶδος ἀπάτης· καὶ πάλιν ἐπάγγελμα χρηστὸν καὶ σχῆμα ταπεινὸν καὶ θρησκεία εὐλαβῆς. Ἐγκρατείας γὰρ καὶ ἀποτάξεως κηρυσσομένης, τίς ἂν μὴ εὐκόλως ἀπατηθῇ τῷ δόλῳ τούτῳ;» (κ. VII,4).

2. Μετὰ τὸ πέρας λοιπὸν τῆς τῶν διωγμῶν περιόδου ἐνεφανίσθησαν, κατὰ τὸν ἀντιρρητικὸν συγγραφέα, αἱ αἰρέσεις αὗται, αἵτινες διὰ τοῦ ταπεινόφρονος καὶ δολίου κηρύγματος περὶ «ἐγκρατείας» καὶ «ἀποτάξεως» ἐπλάνουν τοὺς ἀπλουστέρους καὶ ἐξηπάτων τοὺς ἀσθενεῖς περὶ τὴν πίστιν καὶ τοὺς μικροψύχους. Μετὰ τὰ εἰρημένα εἶναι, νομίζω, εὐχερὲς πλέον νὰ συναγάγῃ τις βέβαιον, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, συμπέρασμα, ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν σημασίαν τῶν ἐν κ. XXVI,1 ὑπὸ τοῦ Ἀμφιλοχίου λεγομένων. Ἄν τις μάλιστα προσέξῃ ἀκριβέστερον τοῖς λεγομένοις κατὰ σειρὰν ὑπὸ τούτου, θὰ παρατηρήσῃ ὅτι ὁ ἀντιρρητικὸς συντάκτης τοῦ ἔργου ἔχεται ἐπακριβῶς ἱστορικῆς τινος ἀκολουθίας. Διότι ὁμιλεῖ: α) περὶ τῆς προχριστιανικῆς, ἤτοι τῆς εἰδωλολατρικῆς ἐποχῆς· β) ποιεῖται ἐν συνεχείᾳ λόγον περὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος· γ) ἀναφέρει εἶτα τὴν προσπάθειαν τοῦ διαβόλου νὰ

ἐξολοθρεύση, εἰ δυνατόν, τοὺς χριστιανούς διὰ τῶν διωγμῶν· δ) μετὰ τὴν περίοδον τῶν διωγμῶν, κατιδὼν τὴν ἀποτυχίαν του ὁ διάβολος ἐμφανίζεται καὶ πάλιν ἐν σχήματι ταπεινῶ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν αἱρέσεων, μία τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ αἵρεσις τῶν «Ἐγκρατιτῶν» καὶ «Ἀποτακτιτῶν»· ε) τέλος δέ, «χρόνου προϊόντος», ἀπατηθέντων τινῶν «διὰ τὸ τοὺς προεστῶτας τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ ἐλαύνεσθαι ὑπὸ τῶν τότε διωκόντων τὴν Ἐκκλησίαν» (XXVI,1), ἀπεσχίσθησαν κρατυνθεῖσαι αἱ αἱρέσεις αὐταὶ εἰς πλείονας παραφυάδας.

3. Καὶ νῦν τίς δὲν ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἔλαβε χώραν τὸ ἱστορούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀ μ φ ι λ ο χ ί ο υ γεγονὸς τῆς διώξεως τῶν «προεστῶτων τῆς Ἐκκλησίας» οὐδεμία ἄλλη δύναται νὰ εἶναι ἢ ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἰ ο υ λ ι α ν ο ῦ τοῦ παραβάτου (361/3), ὅτε ἀνενεώθη τὸ κατὰ τῶν χριστιανῶν μῖσος τῆς ἐθνικῆς ἐξουσίας, ὁπότε καὶ οἱ χριστιανικοὶ Ναοὶ ἐκλείσθησαν εἰς πολλὰ μέρη, οἱ χριστιανοὶ ἐξεβλήθησαν τῶν δημοσίων θέσεων καὶ πλείστοι ποικιλοτρόπως ἐδιώχθησαν ἢ καὶ ἐτυραννήθησαν, οἱ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτες καὶ ἡγούμενοι ἀναφανδὸν ἐπροπηλακίσθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτῶν ἐστερήθησαν; Θὰ ἦτο οὐχὶ ὀρθὸν νὰ δεχθῶμεν ἀντὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ (361/3), εἰς ἣν ἡ ἀκολουθία τῶν λόγων τοῦ Ἀ μ φ ι λ ο χ ί ο υ ἀβιάστως μᾶς ὀδηγεῖ, τὴν ἀπίθανον ἀντίληψιν ὅτι οὗτος ἐννοεῖ τὴν ἐποχὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ (284-305), καθ' ἣν ἐνεφανίσθησαν πράγματι ἔνιαι τάσεις ἀσκητικαί, ὡς συμβαίνει ἐν ἐποχαῖς θλίψεων καὶ διωγμῶν, ὅτε καὶ παντοειδεῖς κακοδοξίαι ἀνεφύησαν ἐγκρατιτικῶν τάσεων, μετ' ἀνανεωθείσης πωρ ὀρμῆς. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει. Τούναντίον, καὶ ἕτεροι ἐξωτερικοὶ λόγοι συνηγοροῦσι περὶ τοῦ ὅτι ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Ἰ ο υ λ ι α ν ο ῦ τοῦ παραβάτου (361/3) εἶναι. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐν oratio VII, ed. Hertlein I, 290 ὁμιλεῖ περὶ χριστιανῶν «Ἀποτακτιτῶν». Φαίνεται ἐπίσης, ὅτι ὁ Ἰ ο υ λ ι α ν ὸ ς εἶχεν ἀγαθὴν ἰδέαν περὶ «ἐγκρατείας». Ἴσως εἰς τοῦτο νὰ ὠφείλετο καὶ ἡ σχετικῶς ἀκώλυτος

διάδοσις καὶ ἐξάπλωσις ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τῶν «ἐγκρατιτικῶν» αἰρέσεων¹.

Σημ. Εἰς τὰ ἀνωτέρω περὶ Γεμέλλου λεχθέντα, προσθετέα καὶ ταῦτα. Ὁ Γέμελλος οὐδεμίαν σχέσιν δύναται νὰ ἔχη πρὸς τὸν ἀνωτέρω ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μαρτυρήσαντα ὁμώνυμον ἅγιον. Ὁ Ἀμφιλόχιος ὁμιλεῖ σαφῶς (XXV,3) περὶ τοῦ Γεμέλλου, τοῦ χρηματίσαντος μαθητοῦ καὶ ἀκολουθούτου τοῦ Σίμωνος μάγου, τοῦ ἀκολουθήσαντος τῷ Σίμωνι («ὥς τῆς τελευταίας αἰσχύνης καὶ τοῦ θανάτου αὐτῷ παραμείνας»), καὶ ὅστις («μὴ εὐρῶν τόπον τοῦ καταβλάψαι τινὰ ἢ ἀπατῆσαι ἐν τῇ Ῥώμῃ, ὡς τὸ γράμμα μαρτυρεῖ — οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τοιαύτη αἵρεσις ἐν αὐτῇ —, καταλαμβάνει τὰ μέρη ταῦτα») καὶ ὅστις, τέλος, «ἦν αἰρεσιάρχης, αὐτὸς διαδεξάμενος ἀπὸ τοῦ Σίμωνος τὴν αἵρεσιν· μήτε βάπτισμα λαβὼν παρά τινος, μήτε ὅλως χριστιανὸς ὄνομασθεῖς, ἢ μόνῳ Σίμωνι μαθητευθεὶς καὶ τὰ ἐκείνου ὠφελημένος». Ἐκ τῶν εἰρημένων οὐδεμία, πέποιθα, σχέσις δύναται νὰ ὑπάρξῃ τοῦ Γεμέλλου τούτου, τοῦ καὶ ἀρχηγοῦ τῶν ἐγκρατιτικῶν καὶ ἀποτακτικῶν αἰρέσεων καὶ τοῦ ὡς μάρτυρος φερομένου, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν.

γ. Κοινὰ σημεῖα τῶν ἐγκρατιτικῶν αἰρέσεων πρὸς ἄλλας αἵρέσεις.

1. Πρὸς τοὺς Μανιχαίους.

Ἐπιθυμῶ νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν εἰς τὸ χωρίον XXXVIII,2. Ὁ Ἀμφιλόχιος ἀνάγει τὴν διδασκαλίαν τῶν αἰρετικῶν του «περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων» εἰς τοὺς Μανιχαίους. Ὡς ἀνωτέρω ἐξήραμεν, τοῦτο οὐδαμῶς ἐσήμαινεν ὅτι οἱ πολεμούμενοι αἰρετικοὶ ἀνῆκον διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀπεχθῆ καὶ βδελυρὰν αἵρεσιν τῶν Μανιχαίων. Ἀπλῶς ἐφιστᾶται ἢ προσοχὴ τούτων εἰς τὸ ὅτι, τῆς διδασκαλίας ταύτης οὗτοι ἐχόμενοι, περιπί-

1. Περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου (361/3) παραπέμπο εἰς τὴν ὠραίαν μελέτην τοῦ Johannes Geffcken, Kaiser Julianus, Leipzig 1914. Ἐν τῷ Παραρτήματι καὶ ταῖς Σημειώσεσιν ἐν σσ. 128-169 πλουσία βιβλιογραφία. Ὅρα καὶ τὴν ἀνωτέρω σημειωθεῖσαν βιβλιογραφίαν.

πτουσιν εἰς οἰκτρὰν πλάνην καὶ εἰς κακοδοξίαν πάντη ἀπόβλητον, ἐφ' ὅσον ἡ κακόδοξος αὕτη ἀντίληψις κηρύττεται ὑπὸ μιᾶς ὑπὸ πάντων ἀποκρουομένης αἰρέσεως, τῆς τῶν Μανιχαίων. Ἄλλὰ καὶ ἡ μανιχαϊκὴ αἵρεσις τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς ἔχει λαβοῦσα ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ φιλοσόφου Π ο ρ φ υ ρ ῖ ο υ¹. Ὁ Π ο ρ φ υ ρ ῖ ο ς διὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ «Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων» παρώτρυνεν εἰς ἀκρεωφαγίαν, γενόμενος οὕτω ἀφορμὴ τῆς ὑπὸ ἀσκητικῶν τάσεων ὠθουμένης μερίδος τῶν αἰρετικῶν νὰ ἐξάρουν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ παντὸς ἐμψύχου ἀποχῆς ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς αἰρετικῆς ἀρετολογίας. Εἶναι δὲ ἀπορίας ἄξιον, ὅτι δὲν ἐκρίθη δεόντως ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν τῆς Ἀντιρρητικῆς Γραμματείας ἡ ἐπίδρασις τῆς διδασκαλίας ταύτης τοῦ Π ο ρ φ υ ρ ῖ ο υ ἐπὶ τὴν χριστιανικὴν καθόλου σκέψιν².

1. Περὶ Π ο ρ φ υ ρ ῖ ο υ ὄρα τὴν ἐξῆς βιβλιογραφίαν: Ü b e r w e g F., Grundriss d. Gesch. d. Philosophie, Berlin 1923/28 I-V. I, 609-612. 190 ἐ. L. V a g a n a y: DThC XII, 2555-2590. R. B e u t l e r: Pauly-Wissowa-Kroll, RE XXII, 278-313. J. B i d e z, Vie de Porphyre, Gent 1913. A. v. H a r n a c k, Griechische und christliche Frömmigkeit am Ende des 3. Jh., Berlin 1916. A. B. H u l e n, Porphyry's Work against the Christians, New Haven 1933. W. T h e i l e r, Porphyrios und Augustin, Halle 1933. H. O. S c h r ö d e r, Celsus und Porphyrius als Christengegner: Die Welt als Geschichte 17 (1957), 190-202. J. J. O' M e a r a, Porphyry's, Philosophy from oracles' in Augustine, Paris 1959. J. — B. L a u r i n, Orientations maîtresses des apologistes chrétiens de 270-361, Rom 1954. Πβλ. καὶ τὴν σημειομένην βιβλιογρ. ἐν τῇ ἡμετέρᾳ «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν χριστ. Γραμματείαν». Ἀθῆναι 1974, σ. 32 σημ. 2.—Περὶ τῶν διασωθέντων ἀποσπασμάτων ἐξ ἔργων τοῦ Πορφυρίου: Ad. v. H a r n a c k, TU 37/4, Leipzig 1911.

2. Περὶ Μανιχαϊσμοῦ ὄρα: H. L e c l e r c q, Manichéisme: DACL X, 1395-1400. G. B a r d y; DThC IX, 1841/95. E. W a n d s c h m i d t—W. L e n t z, Die Stellung Jesu im Manichäismus: Abhandl. d. Preuss. Akad. d. Wiss. zu Berlin, Phil.—hist. Kl. 1926, 4. G. M e s s i n a, La dottrina manichea e le origini del cristianesimo: Biblica 10 (1929), 313/31. F. J. D ö l g e r, Konstantin d. Gr. und der Manichäismus; Sonne und Christus in Manichäismus: Antike u. Christentum II (1930), 301-314. E. R o s e, Christologie des Manichäismus (Diss. Marburg 1942). A. B ö h l i g, Die Bibel bei den Manichäern (Diss. Marburg 1947). G. M e s s i n a, Cristianesimo, Buddhismo, Manicheismo nell' Asia antica, Roma 1947. O. S t e g m ü l l e r, Das manich. Fundamentum in einem Sakramentar der frühen karolingerzeit: ZKTh 74 (1952), 450/63. A. A d a m, Das Fortwirken des Manichäismus bei Augustin: ZKG 69 (1958), 1-25. A. B ö h l i g, Christliche Wurzeln im Manichäismus: BullSoc Arcéolcopte 15 (1960) 41/61. S. t. R u n c i m a n, The Medieval Manichee, Cambridge 1946. D. O b o l e n s k y, The Bogomils, A. Study in Balkan Neo-Manichaeism, Cambridge 1948.

2. Π ρ ὸ ς τ ο ὺ ς Ὑ δ ρ ο π α ρ α σ τ ᾶ τ α ς.

1. Ἐν τῷ Cod. Theod. (βιβλ. 16, 5, 7. 9 καὶ 11) ἐμπεριλαμβάνονται μεταξύ τῶν Δ/των τῶν ἐτῶν 381-383 καὶ διατάξεις στρεφόμεναι καὶ κατὰ τῶν «Ἵδροπαραστατῶν», μάλιστα μετ' ἰδιαιτέρας αὐστηρότητος ἰδίᾳ ἐν τῷ Δ/τι τῆς 31 Μαρτίου 382 (16,5,9), διότι, ὡς δηλοῦται, ἡ βδελυρὰ αἵρεσις τῶν Μανιχαίων ἐζήτει νὰ καλυφθῇ ὑπὸ τὴν νέαν ἐμφάνισιν τῶν «Ἵδροπαραστατῶν». Καὶ ὁ Ἀ μ φ ι λ ὀ χ ι ο ς ἐν τοῖς χωρίοις IX, 5. X, 3. XI, 1. XIII, 1. XXXIV, 7 κατηγορεῖ τοὺς αἵρετικούς του, διότι ἀρνοῦνται τὴν μετάληψιν τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ (X, 1): «Καὶ τί ἀπολογήσονται οἱ τὸ αἷμα τοῦ Θεοῦ ἀρνησάμενοι καὶ τῆς Ἐκκλησίας δραπετεύσαντες»; Ἐκ τῆς ἀντιρρητικῆς Γραμματείας γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἡ αἵρεσις τῶν «Ἵδροπαραστατῶν» μετεχειρίζετο ἀντὶ οἴνου μόνον ὕδωρ ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ. Ὁ Ἀ μ φ ι λ ὀ χ ι ο ς πάντως οὐδ' ἄπαξ ἀναφέρει διὰ τοὺς αἵρετικούς του τὸ ὄνομα «Ἵδροπαραστάται». Ἴσως διότι δὲν ἤθελε νὰ ταυτίσῃ τούτους πλήρως μὲ τὴν αἵρεσιν τῶν «Ἵδροπαραστατῶν». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ὅρος «Ἵδροπαραστάται» ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Θεοδωρήτῳ, ἐν τῷ Κατὰ αἰρ. ἔργῳ του 1, 20¹. «Ἵδροπαραστάται ὀνομάζονται, ὡς ὕδωρ ἀντὶ οἴνου προσφέροντες». Καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος² ὁμιλεῖ περὶ «αἱρέσεως πονηρᾶς»· «ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοις», ἀνευ ὅμως μνείας τοῦ ὄρου «Ἵδροπαραστάται». Ἀξιὸν σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὁ Κυπριανὸς († 258) ἐν τῇ ἐπιστ. 63, πρῶτος ἐλέγξας τὴν εἰς τοὺς χριστιανοὺς μετάδοσιν τῶν δύο στοιχείων τῆς θείας Εὐχαριστίας συγχρόνως, ἦτοι τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου — σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ —, μάλιστα κατὰ τὰς πρωινὰς ὥρας, ὡς βλάβην δυναμένου τοῦ οἴνου νὰ ἐπιφέρῃ τοῖς χριστιανοῖς, δὲν ἀναφέρει τὸν ὄρον «Ἵδροπαραστάται»³.

1. Migne, PG 83, 369, ἐνθα θεωροῦνται μετὰ τῶν Ἐγκρατικῶν ὁπαδοὶ τοῦ Τατιανοῦ (120;—τέλη β' αἰ.).

2. Ὁμιλ. εἰς Ματθ. 82: Migne, PG 53, 740.

3. Πβλ. καὶ Φιλαστρίου, *Diversarum haereseon liber*, haer. 77 (Migne, PL 12, 1111-1302), Augustinus, *De haeresibus*, haer. 64 (Migne, PL 42, 21-50, ἀντλήσας ἐκ τοῦ ψευδο-Ἐπιφανίου καὶ Φιλαστρίου).

2. Οἱ αἰρετικοὶ τοῦ Ἀμφιλοχίου, συνεπεῖς πρὸς τὴν βασικὴν αὐτῶν ἀρχὴν τοῦ «ἀπέχεσθαι ἐμφύχων», ἤρνοῦντο τὴν μετάλληψιν τοῦ δευτέρου στοιχείου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἦτοι τοῦ ἡγιασμένου οἴνου. Ἀσχέτως τῆς ἀρνήσεως ταύτης ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ αἰρετικῶν, εἶναι ἐξ ἄλλου οὐχὶ μικρᾶς σπουδαιότητος τὸ γεγονός, διότι ἀποδεικνύει ὅτι καὶ οἱ αἰρετικοὶ οὗτοι οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἤγειρον περὶ τῆς μυστηριακῆς μεταβολῆς τοῦ οἴνου διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ ποτηρίου εἰς αἷμα Κυρίου. Σὺν ἐπὶ τούτοις, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὅψιν τὸ πολλὰ δηλοῦν χωρίον Λευϊτ. 17,11: «ἢ γὰρ ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστίν», τότε δικαιολογεῖται ἡ ὑπόθεσις, ὅτι καὶ οἱ αἰρετικοὶ τοῦ Ἀμφιλοχίου ἰσχυράν ἐπίδρασιν ὑπέστησαν ἐκ παλαιοδιαθηκικῶν ἀντιλήψεων, ὥστε νὰ μὴ ἀπομακρυνώμεθα τῆς διαπιστώσεως, ὅτι οἱ ἐν λόγῳ αἰρετικοὶ ἀπετέλουν μᾶλλον παραφυάδα Ἰουδαϊζουσῶν αἱρέσεων.

3. Πρὸς τοὺς αἰρετικούς, τοὺς ἀναφερομένους ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐν τῷ 47 κανόνι τῆς Ἀ' Κανονικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον.

1. Διὰ νὰ ἐρμηνεύσωμεν ὀρθῶς τὸ παρὸν ἀντιρρητικὸν τοῦ Ἀμφιλοχίου ἔργον καὶ γνωρίσωμεν ἀκριβῶς τίνες αἱ ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ καταπολεμούμεναι αἱρέσεις, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ν' ἀνατρέξωμεν εἰς τὸν 47 κανόνα τῆς Ἀ' Κανονικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον. Ἐνταῦθα ὁ Μέγας Βασίλειος ὁμιλεῖ περὶ τῶν αἱρέσεων τούτων, συνωδὰ τοῖς τεθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀμφιλοχίου ἐρωτήμασιν. Ἐν τῷ Κανόνι λοιπὸν τούτῳ λέγεται: «Ἐγκρατῖται καὶ Σακκοφόροι καὶ Ἀποτακτῖται τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ, ᾧ καὶ Ναυατιανοί, ὅτι περὶ μὲν ἐκείνων κανῶν ἐξεφωνήθη, εἰ καὶ διάφορος· τὰ δὲ κατὰ τούτους ἀποσεσιώπηται». Εἶναι παντὶ που φανερόν, ὅτι οἱ αἰρετικοί, περὶ ὧν ὁ ἀνωτέρω κανὼν διαλαμβάνει, εἶναι ἀκριβῶς οἱ αὐτοί, ἐναντίον τῶν ὁποίων τὸ ἀντιρρητικὸν τοῦ Ἀμφιλοχίου ἔργον στρέφεται. Οἱ «Σακκοφόροι» δὲν μνημονεύονται ρητῶς ἐν τῷ

ἔργῳ τοῦ Ἀμφιλοχίου. Ἀντιθέτως τὸ ὄνομα «Γεμελλῖται» δὲν ἀναφέρεται ἐν τῷ κανόνι τοῦ μ. Βασιλείου. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν δημιουργεῖ δυσχερείας. Ἀπλούστατα, τὸ ὄνομα «Γεμελλῖται», ὡς ξένον ἴσως τῇ Καππαδοκικῇ Ἐπαρχίᾳ καὶ ἄγνωστον, παραλείπεται ὑπὸ τοῦ μ. Βασιλείου. Μνημονεύεται δ' ἀντ' αὐτοῦ τὸ ὄνομα «Σακκοφόροι», ὅπερ, ὡς ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀμφιλοχίου συμφραζομένων συνάγεται, εἰς μίαν ἀσφαλῶς τῶν δύο μερίδων — Ἐγκρατιτῶν ἢ Ἀποτακτιτῶν — ἀπεδίδετο, ἐφ' ὅσον, κατὰ τὸν Ἀμφιλόχιον, οἱ μὲν ἐφόρουσαν «σάκκον», οἱ δὲ «ἐρινόν» ἔνδυμα.

2. Ἄλλ' ἢ δυσχέρεια, ἢ μᾶλλον αἱ δυσχέρειαι ἐκπηδῶσιν, εὐθὺς ὅταν θελήσωμεν περαιτέρω νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸν κανόνα τοῦτον. Ἐν πρώτοις ἢ λ. «ἐκείνων» γλωσσικῶς καὶ συντακτικῶς δύναται ν' ἀναφέρηται εἰς τε τοὺς «Ἐγκρατίτας, Σακκοφόρους καὶ Ἀποτακτίτας» κατὰ πρῶτον λόγον, ἀλλ' ὅμως καὶ εἰς τοὺς «Ναυατιανούς». Ἀλλὰ περὶ ἐνὸς τοιούτου κανόνος οὐδὲν γνωρίζομεν, ἐκτὸς ἂν σχετίσωμεν τὰ ἐν τῷ Α' κανόνι ὑπὸ τοῦ μ. Βασιλείου λεγόμενα¹. Ἀλλὰ τί σημαίνει τὸ «εἰ καὶ διάφορος»; Φαίνεται μᾶλλον οἱ αἵρετικοὶ τοῦ Ἀμφιλ. νὰ ἴστανται ὑπὸ τοῦ μ. Βασιλείου εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ναυατιανούς, περὶ τῶν ὁποίων ἤδη κανὼν καθώρισε τὰ κατ' αὐτούς. Περὶ τῶν τοῦ Ἀμφιλ. ὅμως αἵρετικῶν, «ἀποσεσιώπηται». Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως ἓνα μόνον συνοδικὸν κανόνα ἔχομεν περὶ Ναυατιανῶν, τὸν τῆς Λαοδικείας (περὶ τὸ 360;) καν. 7², καθ' ὃν ἐγίνοντο οὗτοι δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δι' ἀπλῆς χρίσεως καὶ οὐχὶ δι' ἀναβαπτισμοῦ. Ὁ κανὼν οὗτος συμφωνεῖ ἐπίσης τελείως πρὸς τὴν θέσιν αὐτοῦ τοῦ μ. Βασιλείου, ἣν ἐν τῇ Α' Κανον. Ἐπιστολῇ πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐξέθεσεν ὑπ' ἀριθμ. 188³, καὶ καθ' ἣν οἱ Ναυατιανοὶ (Καθαροὶ) «τῶν ἀπεσχισμένων εἰσίν», οἷς καὶ τοὺς Ἐγκρατίτας καὶ Ἀποτακτίτας, σὺν τοῖς Ὑδροπαραστάταις προστίθησιν, καὶ οὐς ὁ μ. Βασίλειος, παρὰ τὴν γνώμην ἐτέρων, μετ'

1. Ἐπιστ. Α' Καν. εἰς Ἀμφ., παρὰ Migne, PG. 32, 668B.

2. Hefele, Konziliengeschichte I², 753.

3. Καν. Α', παρὰ Migne, PG 32, 668/9.

ἐκδήλου πάντως στενοχωρίας δέχεται, ὅπως ὁ Ἄμφιλ. κάμνη δεκτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δι' ἀπλῆς χρίσεως, ἵνα μὴ «ὡς βουλόμεθα ὀκνηροὺς αὐτοὺς περὶ τὸ βαπτίζειν ποιῆσαι, ἐμποδίσωμεν, τοῖς σφζομένοις, διὰ τὸ τῆς π ρ ο τ ἄ σ ε ω ς α ὕ σ τ η ρ ὀ ν». Νῦν ἐρωτᾶται: Μήπως ὁ μ. Βασίλειος ἐν τῷ κανόνι 47, ἔχων ὑπ' ὄψει του τὸν ἐπιεικῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐκτεθέντα Α' κανόνα αὐτοῦ, μετέβαλε γνώμην καὶ ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον ἐξέθεσε τὰ κατὰ τοὺς αἰρετικούς τοῦ Ἄμφιλοχίου;

3. Ὅπως ποτ' ἂν ᾔ, τοῦτο εἶναι βέβαιον· ὅτι ὁ μ. Βασίλειος παροτρύνει τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ υἱόν, τὸν Ἄμφιλόχιον, νὰ θέσῃ νῦν εἰς ἐφαρμογὴν καὶ ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ του τὸ ἐν τῇ Καππαδοκιῇ Ἐπαρχίᾳ γιγνόμενον, ὡς πρὸς τοὺς αἰρετικούς τούτους, ἦτοι ν' ἀναβαπτίξῃ αὐτούς. Καὶ ἐξ ἐτέρων ἐπίσης θέσεων καὶ δηλώσεων τοῦ μ. Βασιλείου ἀποδεικνύεται πόσον ζωηρῶς κατεῖχε τοῦτον, ὡς καὶ τὸν Ἄμφιλόχιον, τὸ πρόβλημα τῆς στάσεως τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας ἔναντι τῶν αἰρετικῶν καὶ πόσον ἐξ ἄλλου δυσχερὲς ἦτο ὁμόφωνος ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ γνώμη μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐκκλησιῶν ν' ἀναπτυχθῇ, ὡς πρὸς τὰ ληπτέα καὶ μᾶλλον χρήσιμα μέτρα διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν πεπλανημένων αἰρετικῶν. Παράβαλε τὸ «Περὶ τοῦ κύρους τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν» πρόβλημα ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὸ «Περὶ πεπτωκότων» (Lapsi), ὅπερ διαφόρως ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐκκλησιῶν ἀντεμετωπίζετο, αὐστηρότερον ἢ ἐπιεικέστερον, ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ σάλου ἢ τοῦ σκανδαλισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργουν τὰ προβλήματα ταῦτα ἐν ἐκάστη Ἐπαρχίᾳ καὶ Ἐκκλησίᾳ.

(Συνεχίζεται)